tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 4 3 2005

Roofdieren op Texel

Vincent van Laqr

Wezel. Tekening: Jos Zwarts.

Op Texel komt maar één roofdier voor, de Hermelijn. Toch valt er wel wat meer te melden over de roofdieren op Texel. Zoals over het (vroeger) voorkomen van vos, bunzing en fret, en over de oorzaak van achteruitgang van de hermelijn op Texel.

Hermelijn. Foto: Rollin Verlinde.

De hermelijn in de eerste helft van de 20e eeuw

'Al laten gegevens tussen 1970 en 1988 zien dat de hermelijn op een groot deel van Texel voorkwam (Broekhuizen e.a. 1992) en werden er vlak na de oorlog vele exemplaren geschoten (Van Laar, 1960), recente waarnemingen zijn zeldzaam', zo staat te lezen in een rapport over de flora en fauna van Texel (Kapteyn, 1996).
Een belangrijke en vooral betrouwbare bron over de fauna van Texel vormen de beide drukken van het boek van Drijver (1934; 1957). Over het voorkomen van roofdieren op Texel schrijft hij:
'Merkwaardig is het, dat Texel zoo arm aan roofdieren is. De bunzing en de wezel zijn er niet bekend, evenmin als de vos, de das en de (vis)otter. De grootere soorten zouden uitgeroeid kunnen zijn, voor bunzing en wezel lijkt dat nogal ongerijmd, vooral, als wij er rekening mee houden, dat de hermelijn zich gemakkelijk in stand heeft kunnen houden en over het hele ➤

Wezel. Foto: Rollin Verlinde.

eiland verspreid is.' Hoewel een vogelwachter in 1960 nog vertelde dat de bunzing zeldzaam voorkwam op de schorren, meende Drijver dat de hermelijn het enige in het wild voorkomende roofdier op Texel was en de bunzing ontbrak (Van Orden & Van Ommen, 1971).

Is de bunzing eind 19e eeuw van Texel verdwenen?

In drie bronnen uit het einde van de negentiende eeuw vinden we vermeldingen over het voorkomen van de bunzing. Zo schrijft Deuzeman, hoofd van de school in 1892 hoofd van de Franse school in Den Burg en kenner van de Texelse natuur, noemt het voorkomen van de bunzing op Texel op grond van een excursie op 30 mei 1894 naar het kooibosje van de voormalige eendenkooi van 'oude Klaas Mantje' ten westen van Oosterend. Hier vond hij onder een geplunderd houtduivennest een lege eischaal en hij concludeert: 'Er zijn bunsings in de kooi; dat is duidelijk.' (Thijsse,1896). We kunnen hier natuurlijk niet uit opmaken dat Thijsse de bunzing ook zelf op Texel heeft waargenomen, misschien had hij het, net als Deuzeman, alleen van horen zeggen. Tenslotte is er uit die tijd nog een rapport uit 1861 van de brigadecommandant der Rijksveldwacht te Den Helder. Hierin wordt onder het kopje 'Klein Schadelijk gedierte' over Den Helder en Texel het volgende vermeld: 'Vossen, dassen, marters en otters, zijn (...) in deze bewakingskring niet aanwezig, doch nu en dan wordt er wel eens een bunzing en wezel waargenomen, echter op het eiland Texel meer als te Helder, (...).' Hier wordt overigens ook de wezel genoemd, maar het is mogelijk dat hiermee de hermelijn werd bedoeld omdat die vroeger ook wel (grote) wezel werd genoemd. Als deze mededelingen juist zijn, dan zou behalve de hermelijn ook de bunzing omstreeks de vorige eeuwwisseling op Texel zijn voorgekomen. Ook uit nog oudere bronnen blijkt dat de bunzing (en de fret) voorkwam op het eiland. Zo schrijft Van der Vlis (1976) in zijn boek over het vangen en verhandelen van konijnenvellen: 'Jan van Poelgeest, een baljuw en rentmeester op Texel, noemt in zijn afrekeningen enige natuurlijke vijanden van het konijn, die sedert lang uitgestorven zijn. Dit blijkt uit de vellen van 29 bunzings en fretten en van 9 'catten', die op het eiland Texel waren gevangen. (...) In 1380 kocht de rentmeester voor zijn heer zelfs 65 vellen van bunzings en 23 van katten.'(Van der Vlis, 1976). Hieruit kunnen we opmaken dat Van der Vlis er van uitgaat, dat er naast de bunzing toen ook (verwilderde) fretten op het eiland voorkwamen.

In drie bronnen uit het einde van de negentiende eeuw vinden we vermeldingen over het voorkomen van de bunzing

De Cocksdorp, in 1898: 'Van de roofdieren worden de bunzing en de hermelijn in 't wild aangetroffen. Als deze dieren in de gelegenheid zijn, brengen zij nachtelijke bezoeken aan de kippehokken tot groote schade der eigenaars.' Ook Jac. P. Thijsse, tussen 1889 en

De fret

Is de bunzing tegenwoordig een onbekende op Texel, heel anders is het gesteld met de fret *(Mustela furo)*. De afgelopen vijftien jaar heeft zich vanuit een aantal uit gevangenschap ontsnapte fretten een vrij grote populatie ontwikkeld en thans zou het dier over het gehele eiland verspreid voorkomen. In tabel 1 staat een overzicht van de mij bekende vondsten, en voor zover bekend, voorzien van plaatsnaam, atlasblok en kaartbladcoördinaten.
Bij een nestcontrole in De Muy in

Vos. Foto: Saxifraga – Janus Verkerk.

juni 1989 bleek een groot deel van de legsels van de lepelaar verdwenen; een tiental jonge vogels lag doodgebeten op het nest. In de daaropvolgende periode werden met behulp van vallen acht fretten gevangen. In het gehele Texelse duingebied werden in het daarop volgende seizoen 50-60 Fretten gevangen (Niesen, 1989; Van der Wolf, 1990)
Hoewel de bovenstaande waarnemingen alle betrekking hebben op dieren langs de binnenduinrand, kwamen er in 1979 meldingen van vrijwel geheel Texel binnen. Ik beschik echter niet over uitgebreidere en latere verspreidingsgegevens, maar ongetwijfeld is er over de fret op Texel veel meer te melden. Er zou thans sprake zijn van een vaste populatie op het eiland (De Nie, 1992). Of deze op termijn zal standhouden is moeilijk te zeggen. Op het Noord-Duitse waddeneiland Amrum werden medio 1970 'plotseling overal' zowel albino- als bunzingfretten waargenomen.

Tabel 1. Waarnemingen van de fret

19 mei 1962 09-33: 112/563	1 adult vrouwtje, doodgereden op de Rozendijk. Verzameld en geprepareerd door J.P. Reydon; collectie Texels Museum (reg. nr. Mammalia 62)
Ca. 1976 09-14: 117/572	In de buurt van de Zanddijk werd voor het eerst een fret gevangen; nadien werden er in deze omgeving nog zo'n 80 exemplaren van de gemaskerde kleurvariant (door Texelse jagers 'brillefret' genoemd) bemachtigd (Anonymus,1979)
1978 09-14: 118/574	Een 'familie' van vijf fretten bezocht om 01.30 uur een tent op het kampeerterrein van de N.T.K.C. in de duinen ter hoogte van de Krimweg (Koerakker, 1978)
1979 09-23: 112/565	Vier roofvogels in het vogelhospitaal bij het Natuurrecreatiecentrum werden door fretten gedood (Anonymus 1979)
1979 09-23: 112/565	1 ex. in de keuken van de familie Kamstra van 'De Zilvermeeuw' (Anonymus, 1979)
1979 111 of 112/ 564 of 565	1 ex. in gevecht met een kat aan de Randweg/Everstekoog (Anonymus,1979)
1989 09-13: 114/570	8 ex. gevangen van de geelbruine kleurvariant in De Muy

Maar door een gerichte bejaging en plaatsing van vallen waren zij eind jaren zeventig weer van het eiland verdwenen. Vermoedelijk heeft daarbij ook de strenge en muizenarme winter 1978/79 tot het uitsterven geleid (Quedens, 1983). Misschien zal het ook de Fret op Texel zo vergaan, want volgens jagerskringen zou de fret in Nederland strenge winters niet overleven (Oijen,1968).

De vos

Een andere roofdiersoort die op Texel wel eens is ingevoerd, zij het niet zoals de fret voor jachtdoeleinden, maar als huisdier, is de vos. Voor zover mij bekend is dit tenminste drie keer gebeurd. Het eerste geval betreft twee jonge vosjes, een mannetje en een vrouwtje, die op 10 april 1967 bij de heer H.E. Peeters aan de Duinweg arriveerden. Omstreeks februari 1968 ontsnapte een van de dieren die in april 1968 nog is gezien. Tot een definitieve vestiging van de vos op Texel is het niet gekomen, wat met het oog op de lepelaarkolonies een geluk mag worden genoemd. Omstreeks 1977 werd er nogmaals een vos gesignaleerd (mededeling A.J. Dijksen).

De hermelijn nu

Tot slot enkele opmerkingen over het enige oorspronkelijk op Texel voorkomende roofdier, de hermelijn of, zoals de Texelaars hem noemen, de harmeling. De eerste expliciete melding van het voorkomen van de hermelijn op Texel stamt uit 1873 (S. Broekhuizen e.a. 1992). Omdat de verspreiding van dit dier op Texel voorheen blijkbaar anders was dan tegenwoordig (Van Laar,1960), heb ik een overzicht gemaakt van alle mij bekende waarnemingen in de jaren zestig. Deze waarnemingen zijn heel ➤

Wezel. Foto: Bert Pijs.

divers van aard, variërend van een nest met jongen tot de melding van een vangst van 15 (1957) en 17 exemplaren (1965) in de rapporten van Staatsbosbeheer. In totaal heb ik zodoende uit 26 verschillende kilometer-hokken waarnemingen verzameld. Hieruit blijkt dat de hermelijn in de jaren zestig en daarvoor een algemeen en over vrijwel het gehele eiland voorkomend dier was, al waren er ook toen al signalen dat het aantal terugliep.

Een interessante vraag is, waarom de hermelijn na de jaren zestig steeds zeldzamer is geworden

Een interessante vraag is, waarom de hermelijn in de daarop volgende periode steeds zeldzamer is geworden. Dit kan geen gevolg zijn van een afname van een belangrijk prooidier als de noordse woelmuis, hoewel ook deze door de rationalisering in de landbouw in de polders zeldzamer geworden zal zijn. Bovendien zijn er de afgelopen tijd twee potentiële prooidieren voor de hermelijn bijgekomen, de aardmuis sinds 1985 en de rosse woelmuis sinds 1999 (Twisk, 1999).
Een vergelijking dringt zich op met Terschelling, waar de hermelijn recent is uitgestorven. Toch heeft de hermelijn het op Terschelling gedurende circa veertig jaar uitgehouden zonder de aanwezigheid van woelmuizen; immers de woelrat verdween van Terschelling omstreeks 1935 (Wijngaarden & Mörzer Bruijns,1961), en het duurde tot omstreeks 1987 voor de rosse woelmuis arriveerde (Wijs, 1989).

Is achteruitgang konijn de oorzaak?

De oorzaak van de achteruitgang hangt wellicht meer samen met de aantalsveranderingen van zijn belangrijkste prooidier, het konijn. Sinds het uitbreken van de myxomatose-epidemie halverwege de jaren vijftig fluctueren zowel op Texel als op Terschelling de aantallen konijnen jaarlijks aanzienlijk. Daar is in de jaren negentig een andere konijnenziekte bijgekomen, die veroorzaakt wordt door het VHS-virus, waardoor veel konijnen kunnen omkomen. Ook uit onderzoek in Groot-Brittannië blijkt dat de opgetreden sterke teruggang van de hermelijn wordt verklaard door de achteruitgang van het konijn. Zijn kleine verwant, de wezel, ging daarentegen niet achteruit; die eet meer kleine prooien, zoals woelmuizen (King & Moors, 1979). Voor de hermelijn versmalde het keuzemenu drastisch, terwijl de wezel in het voordeel raakte. Door zijn geringere grootte was hij niet alleen in staat om woelmuizen en andere kleine zoogdiersoorten tot in hun holen te achtervolgen, maar bovendien was het oppervlak aan geschikt biotoop voor kleine zoogdieren toegenomen. Door de achteruitgang van het konijn nam ook de begrazingsdruk op grasvegetaties af en daardoor de verruiging toe.

Tenslotte

We zien dus dat de samenstelling van de zoogdierfauna op de Waddeneilanden redelijk dynamisch is. Regelmatig komen er (meestal door toedoen van de mens) nieuwe soorten bij en af en

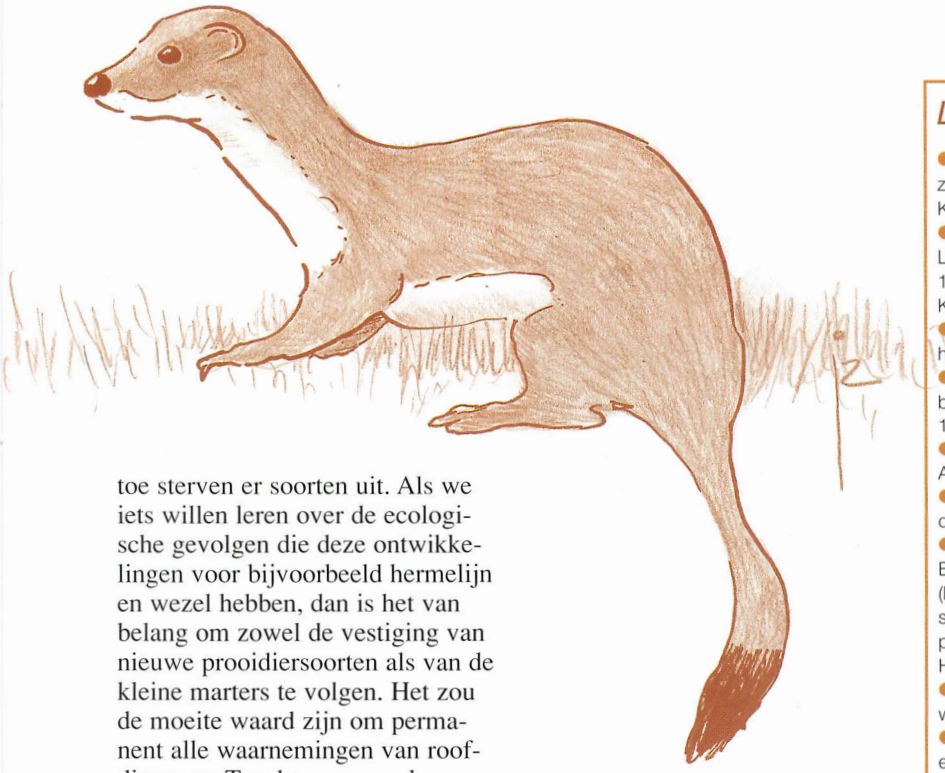

toe sterven er soorten uit. Als we iets willen leren over de ecologische gevolgen die deze ontwikkelingen voor bijvoorbeeld hermelijn en wezel hebben, dan is het van belang om zowel de vestiging van nieuwe prooidiersoorten als van de kleine marters te volgen. Het zou de moeite waard zijn om permanent alle waarnemingen van roofdieren op Texel te verzamelen. Heeft u de afgelopen tien jaren een hermelijn of fret(bunzing) gezien of gevonden, meldt u dit dan bij Kees Kapteijn, kkapteijn@tiscali.nl, of aan Kees Verschoor op Texel, tel. 0222-313218.

● *Hermelijn. Illustratie: Jos Zwarts*

Vincent van Laar
Melin
F-21320 Mont Saint-Jean
France

Eilandrelaties van wezel en hermelijn

King & Moors (1979) hebben nagegaan op welke wijze het voorkomen van hermelijn en wezel op de eilanden voor de kust van Groot-Brittannië samenhangt met de eilandgrootte en de aanwezigheid van potentiële prooidiersoorten. Beide soorten komen niet voor op eilanden die te klein zijn of waar te weinig prooidieren leven (zoals bij voorbeeld ver afgelegen eilanden). Gevestigde populaties van de hermelijn vinden we alleen op eilanden die groter zijn dan 60 km2, kleine eilanden worden alleen door 'zwervende' hermelijnen bezocht als zij niet verder dan 1 km uit de kust liggen. De wezel bleek alleen aanwezig op eilanden die groter zijn dan 380 km2 en dan altijd samen met de hermelijn.

Op de Waddeneilanden leven over langere, aaneengesloten perioden hermelijn en wezel eveneens alleen op de grotere eilanden met voldoende prooisoorten (van Laar,1981). Wat de Nederlandse eilanden betreft zijn dat Texel (162 km2) en Terschelling (96 km2).

De wezel zou alleen op zeer grote eilanden kunnen voorkomen, omdat daar een grote variatie aan habitats en daardoor een breder aanbod van prooidiersoorten aanwezig is. Op zulke eilanden kan de wezel ook tijdens jaren met een lage woelmuizenstand overleven. Toch moet een eiland voor de wezel gemakkelijk bereikbaar zijn om na eventueel uitsterven het eiland te herbevolken. Of de wezel in staat is om onze Waddeneilanden op eigen kracht te bereiken is niet bekend. Zeker is dat de wezel bij laag water het wad langs het vasteland bezoekt.

Literatuur

● ANONYMUS 1979. 'Nieuwe soort' handhaaft zich. Fretten worden plaag op Texel. - Texelse Krant, dinsdag 23 oktober 1979: 1; 3.
● BROEKHUIZEN, S., B. HOEKSTRA, V. VAN LAAR, C. SMEENK & J.B.M. THISSEN (EDS.) 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. KNNV, Utrecht.
● DEUZEMAN, P. 1898. Aardrijkskunde van het eiland Texel. Grouw.
● DIJKSEN, A. 1978. De Texelse duinen bedreigd natuurgebied. De Lepelaar nr. 59: 14-17.
● DRIJVER, J. 1934. Texel, het vogeleiland. Amsterdam/Mechelen.
● DRIJVER, J. 1957. Texel, het vogeleiland. 2e druk. Amsterdam.
● KAPTEYN, K. 1996. Zoogdieren: 59-64. In: BEUSEKOM, R. VAN & H. VAN DER GOES (EDS.). Flora en fauna van Texel. De huidige situatie en de ontwikkelingen sinds 1985 in de polders en op het oude land. Provincie Noord-Holland, Haarlem.
● KING, C. M. 1989. The naturel history of weasels and stoats. Londen.
● KING, C. M. & P.J. Moors 1979. On co-existence, foraging strategy and the biogeography of weasels and stoats (Mustela nivalis and M. erminea) in Britain. Oecologia, 39: 129-150.
● KOERAKKER, R. 1978. Beestenboel op Texel. Buitenspoor, 60 (nr. 10): 9.
● LAAR, V. VAN 1960. De zoogdieren van Texel. De Levende Natuur, 63: 88-95.
● LAAR, V. VAN 1967. De zoogdieren-, reptielen- en amfibieënfauna van het eiland Wieringen. De Levende Natuur, 70: 173-185.
● LAAR, V. VAN 1981. The Wadden Sea as a zoogeographical barrier to the dispersal of terrestrial mammals: 231-266. In: C.J. Smit, J. den Hollander, W.K.R.E. van Wingerden & W.J. Wolff (eds.). Terrestrial and freshwaterfauna of the Wadden Sea area. Report 10 of the section 'Terrestrial Fauna' of the Wadden Sea Working Group. Leiden.
● LAAR, V. VAN & P. JUSTESEN 1956. Enige opmerkingen betreffende de landzoogdierfauna van Texel. Barbastella, 1: 2-7.
● NIESEN, H. 1989. Fret slaat toe op Texel. Argus, 14 (nr. 3): 20.
● ORDEN, C. VAN & F. VAN OMMEN 1971. Enige natuurhistorische gegevens over het eiland Texel. Natura, 68: 145-147.
● OIJEN, G.A.M. 1968. Onze roofdieren. Amsterdam.
● QUEDENS, G., 1983. Die Vogelwelt der Insel Amrum. Mit einer Absiss der Amrumer Säugetier- und Amphibienwelt. Hamburg. 251 p.
● THIJSSE, J.P. 1896. Een week in een Vogelparadijs IV. De Levende Natuur, 1: 86-89.
● TWISK, P. 1999. Texel heeft er weer een woelmuis bij! NOZOS-nieuws, 6(1): 9-10.
● WIJNGAARDEN, A. VAN & M.F. MÖRZER BRUIJNS 1961. De hermelijnen, Mustela erminea L., van Terschelling. Lutra, 3: 35-42.
● WIJS, W.J.R. 1989. De rosse woelmuis Clethrionomys glareolus op Terschelling. Lutra, 32: 53-60.
● WOLF, P. VAN DER 1990. Lepelaars op Texel door Fretten verstoord. Duin, 13 (21): 8-10.